Hévizi Ottó, Villa Rubino Cicerone

Egy ÉS-beli kisesszé margójára

„Ágoston óta tudni: legkétesebb ismerősünk az idő”
*(**Hévizi Ottó**, Villa Rubino Cicerone)*[1]

Úgy látom, **Hévizi Ottó**nak változatlanul kedvenc témája maradt az idő[2], persze amúgy filoszosan, még véletlenül sem megfertőzve a természettudományok időfogalmával, és immunisan a matematika ellen, az ellen a matematika ellen, amiről Galilei óta hisszük, hogy a természet a matematika nyelvén beszél, és amiről hibásan gondolja szinte mindenki, hogy *időtlen.* Figyelem, a matematika nem a *mi* nyelvünk a természet leírására, hanem maga a természet az, „aki” ezen a nyelven „beszél”. Az a-t, a b-t és a c-t mi alkottuk, hogy kommunikálni tudjunk egymással, de az 1-et, a 2-t, és a 3-at, sorolhatnám a matematika minden fogalmát nem mi kreáltuk, ezeket a természetből olvastuk ki, vagy következtettünk rá[3]. Természetesen a verbális nyelv is a természetről, és benne az emberről szól, de ez az eszközrendszer emberi „csinálmány”, és mint ilyen megvannak a korlátai. Elsősorban a nyelvnek azokra a csökevényességeire gondolok, hogy időben szekvenciális és térben lineáris, valamint leíró jellegű. E fogyatékosságok hatását tovább rontja a rögzültsége, amely még evolúciós akadály is lehet, hiszen a kezdetben sikeres tulajdonságok megcsontosodása a környezet drasztikus változása esetén halálos csapdává válhat. A természet és a nyelv közös gyermeke, a matematika viszont elhagyta a verbalitás kényszerpályáit, és a nyelvnél alkalmasabb eszközt adott a kezünkbe az univerzum, és benne az ember megértésére.

Hévizi Ottó írásaihoz ellentmondásos a viszonyom, és ambivalens érzésekkel olvastam jelen kisesszéjét is. Írásai azon a határon mozognak, ahol számomra elválnak egymástól a filozófia belterjes nyelven írt és olvashatatlan írásai azoktól a filozófiai művektől, amelyeket nagyon szívesen olvasok. **Hévizi** jelen írását azért kezdtem érdeklődéssel olvasni, mert egy olyan fogalomról próbál *képet* alkotni, amivel én is sokat foglalkozom, azaz az idő fogalmához próbál közelebb kerülni: *„Képtelen kívánság, mégis jó lenne tudnom, már nem egy klasszikussal, hanem magammal beszélgetve, mit tarthatok képnek az időről.”*

Egy régi, másfél évtizeddel ezelőtti olasz útját eleveníti fel ennek az időképnek a felrajzolásához. A szálláshelyéül szolgáló villa és környezetének történelmi háttere indítja az időről való elmélkedésre. „*Múlás, pillanat, tartam, ritmus*. A „felfogáskutatók” (Kant hívja így a filozófusokat) hiába akarnak *fogalmat* kigyötörni magukból a megfoghatatlan időről. Érdemesebb volna azt detektálniuk, hogy az ember *hogyan mozog* (mit fog fel, mit vár el, mire hagyatkozik) az időben, ahol tárgyakra nyíló szempontok sokasodnak és cserélődnek.”

---

[1] Élet és Irodalom, FEUILLETON - LXIII. évfolyam, 33. szám, 2019. augusztus 16.; https://www.es.hu/cikk/2019-08-16/hevizi-otto/villa-rubino-cicerone.html

[2] „Idő és szinkretizmus” című könyvéről írtam már egy-két szót (https://www.infinitemath.hu/archivum/filozofia/138-egy-k%C3%A9t-sz%C3%B3-k%C3%B6nyvekr%C5%91l-filoz%C3%B3fi%C3%A1r%C3%B3l),
jelen cikkében pedig épp befejezett könyvét említi, melyben „Kant időfelfogását nyomozta”.

[3] *„A szavak, a számoktól eltérően, nem tartalmaznak önmagukban funkcionális összefüggéseket.”* (**George Steiner**, Egyre távolabb a szótól)

Ez az idézet a szerzőtől a filozófus tehetetlenségét fejezi ki az időfogalom megértésével kapcsolatban, valójában pedig a filozófus nyelvi eszköztárának alkalmatlanságát jelzi. Nem az idő az, ami megfoghatatlan, hanem a filozófus eszköze, a verbális nyelv haszontalan az idő megragadására. **Epiktétosz** szavaival „Minden dolgot kétfelől lehet megfogni: ha az egyik oldalról fogod meg, elbírsz vele, ha a másikról, nem bírsz el vele." Az a bizonyos oldal pedig a matematika, ha az időnek a matematikai oldalát ragadjuk meg, akkor nemcsak elbírunk vele, de az idő fogalma mellett megértünk valamit a térről is és kettőségük lényege is világossá válik.[4]

Hévizi Ottó nem kapcsolja össze a teret és az időt annak ellenére sem – és most nem a relativitáselméletre gondolok, hanem az író saját tapasztalatára –, hogy az olasz villa *terének* relikviái emlékeztetik a „történeti időre". „Mindig is korok gyűrődtek korokra. Volt idő, hogy *előre mozdulva* torlódtak egymásra. Ez a mostani inkább a *visszagyűrődés* kora." Ebben az idézetben a térbeli tárgyak „tektonikáját" átviszi az időre, fölfedezhetné a tér és az idő kapcsolatát, de nem teszi, mert a nyelvi szintaxis ezt nem kínálja föl, csak metaforaként sejlik fel a két fogalom kapcsolata.

Ha nem egy filozófus esszéjének tekintem **Hévizi Ottó** cikkét, hanem irodalomnak, akkor egyes részeit kellemes olvasmánynak tartanám, de még ebben az esetben is hiányolnám az időről szóló mai tudásunk tükröződését. Mint annyiszor, e cikk olvasása közben is fájón éreztem annak a „kétféle kultúrának" a különbségét, amelyről **C. P. Snow** beszélt. E két kultúra – a humaniórák és a reáliák világa – közötti szakadék nemhogy eltűnne, de tovább mélyül. Két nyelv; a verbális és a matematikai nyelv uralja e két területet, és a matematika csodálatos fejlődésével – **George Steiner** szavait idézve – „fokozódó lefordíthatatlanság" jár. A matematikát, azaz a természet nyelvét nem beszélni sokkal nagyobb tudatlanság ma már, mint az írásbeli műveltség valamely területén a járatlanság. Azt sem szabad elfelejteni, hogy egy matematikus olvashat – és olvas is – **Arisztotelész**t, **Shakespeare**-t, **Huxley**-t vagy bárkit a humán kultúra nagyjai közül, de olvashatja-e a matematika nyelvét nem beszélő például **Penrose** magával ragadó könyveit a kvantumfizika csodálatos eredményeiről és univerzumunk megfejtett és még megoldatlan titkairól, beleértve az emberi gondolkodás rejtelmeit is. Ez utóbbi természetesen csak költői kérdés volt.

[4] Lásd erről például „Az idő, a tér és a végtelen" című cikket; https://www.infinitemath.hu/archivum/egyeb/88-az-ido-a-ter-es-a-vegtelen